

J.A. Blaauw

De laffe moord op 'Kitty' van der Have

*Hoe het Rotterdams verzet na de oorlog
het recht in eigen handen nam*

De Fontein

© 2013 J.A. Blaauw
© 2013 voor deze uitgave: Uitgeverij De Fontein, Utrecht
Omslagfoto: archief van Ruud van der Have
Vormgeving omslag en binnenwerk: Hans Gordijn, Baarn
ISBN 978 90 261 3494 4
ISBN e-book 978 90 261 3495 1
NUR 339

www.uitgeverijdefontein.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. Rotterdam 1940–1945

1.1 Een sfeerbeeld

De moord op ex-verzetsstrijdster Kitty van der Have (1922–1945) heeft zich begin juni 1945 afgespeeld in het Rotterdamse. Nederland was op dat moment al een aantal weken bevrijd van de Duitse bezetter, maar deze weerzinwekkende moord had alles te maken met een tragische gebeurtenis die zich vlak voor het einde van de Tweede Wereldoorlog in Rotterdam had afgespeeld.

Datzelfde geldt voor de moord op de Rotterdamse ex-verzetsstrijder Pieter Adrianus Kuntz (1904–1945), die beschreven wordt in hoofdstuk 14 van dit boek. Deze man werd twee dagen vóór de moord op Kitty van der Have door dezelfde groep daders om het leven gebracht. Tussen deze beide moorden bestond wat de aanleiding betreft geen causaal verband, en de twee slachtoffers kenden elkaar niet.

Alvorens de harde feiten rond die beide moorden en enkele aanverwante zaken uit de doeken te doen, volgt in dit hoofdstuk eerst een beknopt sfeerbeeld van het Rotterdam in die (laatste) oorlogsjaren, met in het bijzonder aandacht voor bepaalde wandaden begaan door de niets en niemand ontziende Duitse overheerser. Het gaat hierbij vooral om drie mensonterende drama's: de Jodenvervolging, de razzia van 10 en 11 november 1944 en de massale executies in de stad.

Aan al deze bijna ongelofelijke gebeurtenissen was al op de vierde dag na de Duitse inval in Nederland het luchtbombardement op Rotterdam voorafgegaan. Dat bombardement van 14 mei 1940 – beoogd

om Nederland op de knieën te krijgen – kostte ongeveer achthonderd mensenlevens. Daarnaast werden zo'n vierentwintigduizend woningen, tweeëndertig kerken en twaalf synagogen verwoest.

Heel beknopt beschrijf ik in dit eerste hoofdstuk de verzetsgroepen die vooral tijdens het laatste oorlogsjaar in Rotterdam opereerden, ook aangeduid als 'de illegaliteit'. Daarmee samenhangend volgt een opsomming van een aantal door de toenmalige 'foute' hoofdcommissaris van politie gerapporteerde 'bijzondere gebeurtenissen' die zich in de maanden september en oktober 1944 in Rotterdam hebben afgespeeld. Ik sluit dit hoofdstuk af met een taakbeschrijving van de Politieke Opsporingsdienst (P.O.D.), die direct na de bevrijding in het leven werd geroepen.

1.2 De Jodenvervolging

De systematische Jodenvervolging (Holocaust) door nazi-Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft in Europa aan ongeveer zes miljoen Joden het leven gekost. Dit vernietigingsprogramma, dat door de nazi's ook in Nederland meedogenloos werd uitgevoerd, kostte naar (omstreden) schatting het leven aan ruim honderdduizend Joodse mannen, vrouwen en kinderen.

Vrijwel direct na 10 mei 1940 zette de Duitse bezetter bepaalde acties tegen de Joodse bevolking in werking, zoals een verplichte persoonsregistratie, het aanbrengen van de zwarte letter J op het persoonsbewijs, het verplicht laten dragen van de gehate (gele) Jodenster op de kleding, en het instellen van gebiedsverboden (o.a. bioscopen). Geleidelijk aan werd vervolgens de daadwerkelijke Jodenvervolging – het deporteren dus – in gang gezet.

Uiteraard heeft het wegvoeren van Joden ook in Rotterdam talrijke slachtoffers geëist. Het plaatselijk beginpunt van deze gigantisch menselijke tragedie was Loods 24, gevestigd op het terrein van de Gemeentelijke Handelsinrichtingen aan de Stieltjesstraat in Rotterdam-Zuid. Vanaf 30 juli 1942 moesten tweeduizend Joden, die enkele dagen daarvoor een schriftelijke oproep hadden gekregen voor 'onder politietoezicht staande werkverruiming' in Duitsland, zich daar melden. Ruim de helft van hen gaf gehoor aan die oproep. De slachtoffers werden

vervolgens per trein vanuit Rotterdam op transport gesteld naar het Drentse doorvoerkamp Westerbork. Van daaruit werden zij geleidelijk weggevoerd naar een van de zeven beruchte Duitse vernietigingskampen (onder andere Auschwitz, Treblinka en Sobibor).

Zoals gezegd gaf niet iedereen gehoor aan de oproep om zich bij Loods 24 te melden. Veel Joden doken onder, waarna de Duitsers vanaf oktober 1942 tot ver in 1943 begonnen met invallen in woningen van Joden. De gevangengenomen Joodse slachtoffers werden vervolgens weggevoerd. De Rotterdamse politie verleende daarbij in veel gevallen bijstand, vooral de rechercheurs van de beruchte politiek georiënteerde dienst Groep 10 (zie hoofdstuk 9). De Holocaust heeft uiteindelijk aan ruim zesduizend Rotterdamse Joden het leven gekost.

1.3 De razzia's op 10 en 11 november 1944

Evenals 14 mei 1940 (de datum van het bombardement) werd ook de datum 10 november 1944 voor de Rotterdammers een inktzwarte dag. Gedurende de laatste nachtelijke uren van 9 op 10 november hadden zo'n achtduizend Duitse militairen een dicht kordon rondom de Maasstad getrokken. Vervolgens werd in de vroege ochtenduren van vrijdag 10 november over de hele stad een ongekend genadeloze razzia gehouden, waarbij aan alle woningen een in het Nederlands gesteld pamflet met de kop BEVEL werd afgeleverd. Dit angstaanjagend bevel, afkomstig van de Duitse Wehrmacht, liet aan duidelijkheid niets te wensen over. De inhoud van dit geschrift kwam erop neer dat alle mannen van 17 tot en met 40 jaar zich dienden te melden voor de zogenoemde Arbeitseinsatz (arbeidsinzet).

- Alle mannen van genoemde leeftijd dienden onmiddellijk na ontvangst van het bevel met de voorgeschreven uitrusting op straat te gaan staan.
- Alle andere bewoners, ook vrouwen en kinderen, moesten in huis blijven totdat de actie voorbij was.
- Mannen die nog in huis werden aangetroffen, zouden worden gestraft, waarbij hun 'particulier eigendom' zou worden aangesproken.

- De mannen dienden mee te brengen: warme kleding, stevige schoenen, dekens, bescherming tegen regen, eetgerei, mes, vork, lepel, drinkbeker en boterhammen voor één dag.
- Eventueel meegebrachte fietsen zouden in het bezit blijven van de eigenaar.
- De dagelijkse vergoeding zou bestaan uit ‘goeden kost, rookartikelen en vijf gulden’.
- Het was aan alle bewoners van Rotterdam verboden de woonplaats te verlaten. Voor de achterblijvende familieleden zou worden gezorgd.
- Op hen die probeerden te ontvluchten of weerstand te bieden zou worden geschoten.

Bij deze razzia, die voortduurde tot en met de volgende dag, 11 november, werden naar schatting in totaal vijftigduizend mannen opgepakt. Een belangrijke verzamelplaats hierbij was De Kuip, het Feyenoordstadion. De opgepakte mannen werden langs diverse routes per trein of rijnaak, te voet of per fiets als dwangarbeiders richting het oosten van Nederland afgevoerd. Zo'n tienduizend mannen werden elders in Nederland tewerkgesteld. Het merendeel werd naar Duitsland geleid en in Arbeitslagers (werkkampen) ingezet. Mede dankzij goede vaderlandse hulp van derden wist menigen tijdig aan deportatie te ontkomen.

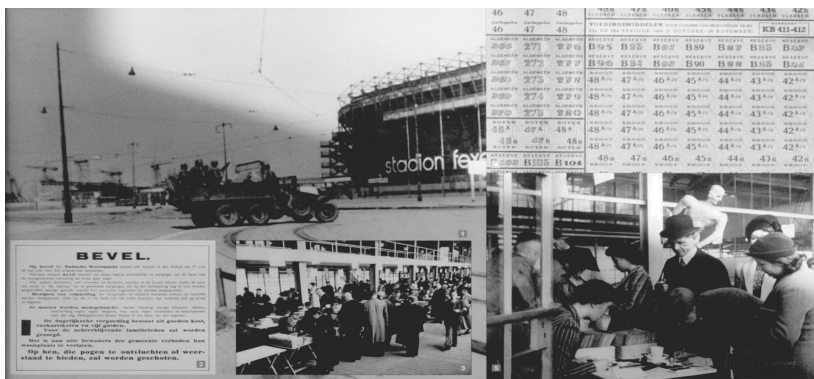

FOTO: J.A. BLAAUW

Deze plaquette met herdenkingstekst aan de razzia's van november 1944 vormde onderdeel van de tentoonstelling De Kuip 75 jaar.

De toenmalige hoofdcommissaris van de Rotterdamse politie, de NSB'er J.J. Boelstra, had zo zijn mening over de razzia. In zijn maandrapport over november 1944 schreef hij aan zijn baas, kolonel A.P.H. Boelaard (uiteraard ook een NSB'er) in Den Haag, onder meer: 'De sombere stemming, waarover het vorige verslag rept, is door de aanhouding en het afvoeren van de mannelijke bevolking van 17-40 jaar, welke actie op vrijdag 10 en zaterdag 11 november 1944 plaatsgreep, schier tot een paniekstemming geworden. Het minste gerucht omtrent enigerlei arrestatie veroorzaakt onrust en angst voor verdere acties. Vooral de onwetendheid omtrent het doel der acties en de bestemming der weggevoerde mensen heeft verslagenheid verwekt en verbittering. Voor het oogenblik heeft die stemming dit bange afwachten, de vrees voor gevechtshandelingen, den zorg om het dagelijksch brood, enigszins naar de achtergrond gedrongen. Voor politiek in engeren zin bestaat thans nauwelijks belangstelling. Aan de dagen van de aanhoudingen gingen ook in deze verslagperiode onrustige dagen vooraf van overvallen in onderscheiden vormen, gevolgd door executies op last van de Sicherheitsdienst.'

Boelstra vermeldde in dit rapport terloops ook dat tijdens de novemberrazzia 'achthonderd à negenhonderd politiemensen zijn weggevoerd'. De volgende mutatie uit het maandrapport van hoofdcommissaris Boelstra illustreert de feitelijke situatie in Rotterdam direct na de novemberrazzia: 'Tot voor 10-11-1944 moest de surveillance des nachts meermalen worden onderbroken wegens herhaald schieten door de Weermacht. Sinds de gebeurtenissen van dien dag doet het weinig personeel, dat voor nachtdienst kan worden aangewend, in de "speruren" geen straatdienst. Buiten die uren wordt slechts gesurveilleerd om de leiding op de hoogte te kunnen houden van eventuele samenscholingen of dergelijke rust verstorende voorvallen. Twee gevallen van massaplundering van kolen hebben reeds plaats gehad: het eerste op Zondag voormiddag, 12-11-1944, door naar ruwe schatting tweeduizend man. Deze actie werd door de Weermacht in de kiem gesmoord. Het tweede geval, minder omvangrijk, gebeurde in den vroege morgen van Maandag 13-11-1944. Door Weermacht geholpen arresteerde de politie eenentwintig man. [...] De schuilkelder

van het Hoofdbureau is weer voor zijn oorspronkelijke bestemming in gebruik (dient niet meer als arrestantenbergplaats).’

Een gedenkplaat

Precies veertig jaar na deze meedogenloze mannenjacht werd op 9 november 1984 in het stadhuis van Rotterdam door de toenmalig burgemeester van de Maasstad, A. Peper, een gedenkplaat onthuld. De tekst daarop luidt: ‘Hier werden op 10 november 1944 de gemeentesecretaris en anderen binnengedreven door de Duitse bezetter. Zij vernamen dat de jacht was geopend op de gehele mannelijke Rotterdamse bevolking om als slavenarbeiders te dienen. 54.000 mannen werden weggevoerd, honderden van hen keerden nooit terug. Vele anderen droegen levenslang het leed mee van de razzia van Rotterdam.’

Waarschijnlijk berust het op louter toeval, maar de datum 10 november had al eerder in Duitsland een afschuwelijke rol gespeeld, namelijk in 1938. Die datum kreeg wereldwijde bekendheid onder de naam Kristallnacht. Het betrof een grootschalige terreuractie (pogrom) van de nazi’s tegen alles wat Joods was. Tijdens deze pogrom, die zich afspeelde in de nacht van 9 op 10 november 1938, werden ruim negentig Joden vermoord. Daarnaast werden bijna tweehonderdzeventig synagogen en vijfenzeventighonderd winkels en bedrijven verwoest. De benaming ‘Kristallnacht’ ontstond vanwege het vele glas dat die nacht sneuvelde.

1.4 Massale executies

Coolsingel

Rotterdam, februari 1945. De Hongerwinter, met alle ellende van dien, was nog allerminst voorbij. De terreur van de Duitse bezetter evenmin: tijdens de laatste drie maanden van de bezetting voerden de Duitsers op vier verschillende plaatsen in Rotterdam brute vergeldingsacties uit in de vorm van massale executies.

De eerste daarvan vond plaats op de Coolsingel, op woensdag 20 februari 1945. Aanleiding was het feit dat er daags tevoren een Nederlandse SS-man, die post kwam bezorgen op het postkantoor aan

de Coolsingel, door een onbekende was doodgeschoten. De Duitsers gingen er kennelijk zonder meer van uit dat deze aanslag het werk was geweest van het verzet en gingen onmiddellijk over tot een vergeldingsactie: tien op het Haagseveer opgesloten arrestanten, voornamelijk verzetsstrijders, werden tegenover het postkantoor aan de Coolsingel op een rij gezet en vervolgens geëxecuteerd.

Het illegale krantje *Het Parool* van 22 februari 1945 schreef over deze executie: 'Tien tegen een... Met schaamteloze vanzelfsprekendheid hebben de Duitsers tien lijken op de Coolsingel gelegd. Ze hebben er zelfs een bord bij gezet met een soort verklaring in gebrekkig Nederlandsch.'

In 1960 werd op deze plaats een monument opgericht ter nagedachtenis van de tien slachtoffers.

Pleinweg en Hofplein

Maandag 12 maart 1945 was een zo mogelijk nog groter dieptepunt van Duitse terreur in Rotterdam. Op die maandag werden op twee verschillende plaatsen in de stad, aan de Pleinweg en op het Hofplein, in totaal veertig personen gefusilleerd. Aan beide drama's zijn de nodige gebeurtenissen voorafgegaan.

Precies een week eerder, op maandag 5 maart 1945, werden op de hoek van de Pleinweg en de Goereschestraat twee personen door een onbekend gebleven schutter doodgeschoten. Het waren SS-Unterscharführer Röhmer en de Nederlandse SS'er A.J. Koster. Hoewel het voor de hand leek te liggen dat beide liquidaties het werk waren van de L.K.P. (Landelijke Knokploegen; deze organisatie vormde het daadwerkelijk verzet), ging het volgens latere geruchten om een fietsendief die op heterdaad was betrapt.

Op het Hofplein werd vier dagen later, namelijk op vrijdag 9 maart 1945, Oberwachtmeister D. Desselberger van de Ordnungspolizei (OrPo) doodgeschoten. Ook in dit geval bleef de juiste toedracht onduidelijk. Tegenover A. Rest, luitenant van de Ordnungspolizei, die toevallig kort na het gebeurde per auto passeerde omdat hij samen met zijn chef onderweg was naar de begrafenis van de hiervoor genoemde Röhmer en Koster, verklaarde de zwaargewonde Desselberger dat hij door twee fietsende burgers was beschoten. Hij overleed

later die dag in het Marinelazaret, toen gevestigd in het Diaconessenhuis aan de Westersingel. Volgens een andere lezing zou de man op het Hofplein zijn neergeschoten door een lid van de Motordienst van de L.K.P.

De Duitse vergelding voor wat zich op de Pleinweg en op het Hofplein had voorgedaan was meedogenloos. Op bevel van de beruchte Sturmbannführer-Kriminalrat H.J. Wölk, de voor Rotterdam verantwoordelijke leider van de Sicherheitspolizei (SiPo) en de Sicherheitsdienst (SD), werden op die 12^e maart tweemaal achter elkaar (resp. op het Hofplein en aan de Pleinweg) twintig Nederlandse gevangenen gefusilleerd. Deze gevangenen, die opgesloten zaten in de Scheveningse strafgevangenis, waren vroeg in de ochtend naar een gebouw in de Witte de Withstraat waarin de Ordnungspolizei zetelde gebracht.

Nadat de eerste twintig gevangenen waren geselecteerd, werden ze per vrachtauto van de Ordnungspolizei naar het Hofplein gebracht. Daar werden ze in één rij en met een onderlinge afstand van twintig à vijfentwintig centimeter ruggelings opgesteld tegen de muur van een schuilkelder. Het executiecommando van veertig man, dat onder leiding stond van de eerder genoemde luitenant Rest, werd vervolgens in twee rijen van ieder twintig man en op een afstand van zes passen evenwijdig opgesteld met de rij gevangenen. Direct nadat luitenant Rest de gevangenen in het Duits had toegeroepen dat ze op bevel van de höhere SS- und Polizeiführer als represaille voor de aanslag op een beampte van de Ordnungspolizei zouden worden doodgeschoten, werd de executie op zijn commando uitgevoerd.

Daarbij vond een extra tragische gebeurtenis plaats. Nadat de schoten waren gevallen, stortten negentien gevangenen dood ter aarde. Eén man bleef echter rechtop staan. Na de oorlog verklaarde luitenant Rest hierover onder meer: ‘Tijd om na te denken had ik niet en op hetzelfde moment liep ik op de staande gebleven gevangene toe, trok mijn dienstpistool en vuurde een schot af in de richting van de hartstreek van de gevangene, op een afstand van naar ik schat twintig à vijfentwintig centimeter. Hierop viel ook deze gevangene.’

Enkele uren later op diezelfde 12e maart werden de andere twintig gevangenen van de Witte de Withstraat naar de Pleinweg, hoek

Goereschestraat gebracht. Op die plaats werd door hetzelfde executiecommando onder leiding van Rest wederom een executie voltrokken. Onder deze groep geëxecuteerden waren ook drie politiemannen: de Haagse rechercheur F. Reitsma en de Rotterdamse dienders C. van den Broek en F. Lam. Dit drietal had actief deel uitgemaakt van het verzet.

Om Rotterdammers die het Hofplein en de Pleinweg passeerden af te schrikken, moesten de lichamen van de geëxecuteerden de rest van die maandag, onder bewaking van Rotterdamse politieagenten, op straat blijven liggen.

Hoflaan, hoek Oostzeedijk

In diezelfde maand maart 1945 leidde ook de liquidatie van een topman van de Rotterdamse politie door het verzet tot onmenselijke represailles. Het betrof de fanatiek Duitsgezinde majoor J.C. Tetenburg. Deze 44-jarige politieman maakte pas sinds 13 januari 1945 deel uit van het Rotterdamse politiekorps, in de functie van commandant van de Ordepolitie (tijdens de Duitse bezetting de benaming voor het korpsonderdeel Geüniformeerde Politie (G.P.)).

Tetenburg, die tevens lid was van de SS, gold als een belangrijk medewerker van de Duitse Wehrmacht. Hij was zijn loopbaan begonnen bij de politie in Utrecht, om vervolgens als waarnemend hoofdcommissaris in Arnhem op 13 januari 1945 ‘in het belang van de dienst’ te worden overgeplaatst naar Rotterdam.

Daar was hem ten slotte geen lang leven beschoren. In de ochtenduren van zaterdag 31 maart 1945 bracht hij een bezoek aan het politiebureau Hoflaan. Toen hij na dit bezoek op zijn motorfiets stapte en aanstalten maakte om weg te rijden, kwamen er twee fietsers aanrijden. Een van hen loste een aantal pistoolschoten op Tetenburg, waarvan twee hem in het hoofd troffen. De majoor overleed ter plaatse. De gevolgen van deze liquidatie waren ook nu weer afschrikwekkend.

De leider van de Aussenstelle van de Sicherheitspolizei und SD aan de Heemraadssingel in Rotterdam, de eerdergenoemde H.J. Wölk, informeerde onmiddellijk zijn chef SS-Obergruppenführer A.H. Rauter, die in Den Haag zetelde. Deze beruchte nazi gaf op zijn

beurt opdracht om op de plaats waar Tetenburg was doodgeschoten twintig reeds ter dood veroordeelde Nederlanders te laten fusilleren. In de ochtenduren van dinsdag 3 april 1945 werden op de hoek van de Hoflaan en de Oostzeedijk twintig Nederlanders door een executiepeloton onder leiding van de al enkele malen genoemde luitenant Rest van de Ordnungspolizei doodgeschoten. Een van de leden van het Duitse executiepeloton was de Nederlander E. Oosting, een voormalig agent van de Rotterdamse politie.

De lichamen van de slachtoffers van dit zoveelste drama in die dagen werden aan de Rotterdamse politie overgedragen. Ook nu weer luidde de opdracht van de Ordnungspolizei dat ze de hele dag moesten blijven liggen, zodat iedere voorbijganger kon zien dat het de Duitsers menens was. Ook op deze plaats is kort na de oorlog een monument opgericht waarop de namen van de twintig geëxecuteerden staan vermeld.

Op die dramatische 3 april 1945 verscheen binnen het Rotterdamse politiekorps een stencil, gedateerd op 3 april 1945 en opgesteld door de K.P. (Knokploeg), waarop onder meer de namen van acht Rotterdamse politiemensen werden vermeld die om uiteenlopende redenen door het verzet waren geliquideerd. Het ging hier volgens het 'aan de politieambtenaren te Rotterdam' gerichte pamflet om ge-

FOTO: HISTORISCHE VERZAMELING POLITIE ROTTERDAM-RIJNMOND

De voor het bureau Hoflaan doodgeschoten majoor Tetenburg.

dragingen variërend van corruptie, afpersing en diefstal tot verraad en dienstverlening aan de vijand. Op dit pamflet, bedoeld om politieambtenaren die zich schuldig maakten aan zulke gedragingen 'voor den laatste maal te waarschuwen', stond ook de naam J.C. Tetenburg vermeld. Zoals hiervoor al is beschreven, was Tetenburg echter al op 31 maart geliquideerd.

De eerdergenoemde Rotterdamse diender C. van den Broek, die op de Pleinweg was geëxecuteerd, was woonachtig boven het bureau Hoflaan. Hij beheerde onder meer een voorraad stenguns, die door de Engelse luchtmacht in de buurt van Bergschenhoek waren gedropt en die in de kelder van bureau Hoflaan was verborgen. Bij een inval in de woning van Van den Broek vonden de Duitsers een geweer. Dat betekende uiteindelijk zijn doodvonnis. De verzetsgroep waartoe Van den Broek behoorde had de vuurwapens die in het politiebureau waren verborgen op tijd kunnen wegwerken.

1.5 Bijzondere gebeurtenissen

Ter afronding van het Rotterdamse sfeerbeeld uit de oorlogsjaren volgt in deze paragraaf een reeks 'bijzondere gebeurtenissen', die zich vanaf 5 september 1944 (Dolle Dinsdag; de dag waarop er geruchten rondgingen dat de bevrijding van de Duitse bezetter nabij was) tot ongeveer medio oktober van dat jaar in de Maasstad hebben afgespeeld. Onder die kop somde hoofdcommissaris Boelstra in zijn maandrapport van september 1944 een aantal gebeurtenissen op die over de periode direct na Dolle Dinsdag 'uit de telexberichten vallen te memoreren'. Het maandrapport werd steeds gelijktijdig gezonden aan de Chef Staf van de Staatspolitie Y. de Boer en aan K.G.E. Schöngarth, Befehlshaber der Sicherheitspolizei, beiden gestationeerd in Den Haag. Boelstra leidde die bewuste passage als volgt in: 'De sombere stemming, welke in het vorig verslag tot uiting kwam, is nog toegenomen. Zij wordt veroorzaakt door de teleurstelling in de verwachtingen, welke men koesterde ten aanzien van snellen opmarsch der Geallieerden. Men maakt zich bezorgd over de mogelijkheid van gevechten in een nabije toekomst binnen de stad. En vraagt zich verbitterd af, of nog meer vernielingen in de haven zullen plaats

hebben. [...] Illegale acties namen toe en daarmee de standrechtelijke executies door de Sicherheitspolizei. Voor bijzonderheden zij naar onderdeel zes verwezen. Het bezadigde deel der bevolking, de groote meerderheid, keurt de terreur en sabotagehandelingen af.

Een beknopte samenvatting van die ‘bijzondere gebeurtenissen’:

- 18 september: de SD schiet aan de Beukendaal drie mannen neer vanwege valse persoonsbewijzen en wapenbezit.
- 21 september: een SS-Panzergranadier schiet in zijn woning zijn vrouw dood en pleegt daarna zelfmoord.
- 21 september: op de schietbaan in Kralingen executeert de SD standrechtelijk drie mannen. Een van hen blijkt niet dood te zijn en wordt naar het Zuider-Ziekenhuis gebracht. De reden hiervan is niet bekend.
- 22 september: hiervoor genoemde overlevende wordt alsnog naar de schietbaan in Kralingen gebracht en geëxecuteerd.
- 22 september: een onbekende schiet op de Diergaardesingel op een Landwachter, die gewond raakt.
- 23 september: aan de Palestinastraat 82a wordt de bewoner door onbekenden doodgeschoten. De reden was vermoedelijk politiek van aard. Dit betrof een liquidatie door de illegaliteit.
- 24 september: aanslag met springstof op de spoorbrug over de Schie bij het Vroesenpark.
- 26 september: een onbekende schiet tijdens een rijwielvordering op een politieman, die licht gewond raakt.
- 28 september: een bewaakster van de afdeling Gevangeniswezen wordt in haar woning doodgeschoten. De reden was vermoedelijk politiek van aard.
- 28 september: op de schietbaan in Kralingen schiet de SD drie mannen standrechtelijk dood.
- 29 september: in het Noorderkanaal wordt het lijk gevonden van een vermoorde politiebewaakster. De reden was vermoedelijk politiek van aard.
- 30 september: bij het SD-kantoor aan de Heemraadssingel 223 wordt een Nederlander door onbekenden neergeschoten en een Duitser die bij hem op bezoek was gedood.

- 30 september: op de schietbaan in Kralingen worden vier Schiedammers standrechtelijk door de SD doodgeschoten.
- 1 oktober: overval op de politieschoenmakerij; honderd paar laarzen ontvreemd.
- 4 oktober: aan de Benticklaan 57 wordt de bewoner, directeur van een bergingsbedrijf, door onbekenden doodgeschoten. De reden was vermoedelijk politiek van aard.
- 4 oktober: de SD schiet een man standrechtelijk neer.
- 4 oktober: overval op het spoorwegpostkantoor door minstens zes neppolitiemannen. De buit is ruim één miljoen gulden.
- 5 oktober: de SD steekt de woning van een ondergedoken stationschef in brand.
- 8 oktober: een wachtmeester van de Staatspolitie, lid van de N.S.B. (Nationaal Socialistische Beweging), wordt op straat doodgeschoten.
- 8 oktober: een Duitse soldaat schiet een burger die met een sovjet-insigne loopt neer.
- 11 oktober: overval op het politieposthuis aan het Marconiplein. De buit bestaat uit vijf pistolen. Vijf opperwachtmeesters duiken onder.
- 11 oktober: aan de Rijdsdijk in Rotterdam-Zuid (grenzend aan de gemeente Rhoon)¹ kost een vernielde kabel aan een Duitse soldaat het leven. Het betrof hier een gebroken elektriciteitsdraad, waar de soldaat (de avond tevoren in het donker) mee in aanraking was gekomen. Omdat sabotage werd vermoed, werden de zeven mannen gefusilleerd.
- 13 oktober: vier SD-arrestanten worden uit de politiegevangenis bevrijd.
- 14 oktober: in een gymnastieklokaal aan de Verzijdenstraat wordt een man gevonden, vermoord met een nekschot.
- 14 oktober: op de schietbaan in Kralingen schiet de SD standrechtelijk vier mannen dood.

¹ Over deze zaak is onlangs in de gemeente Rhoon nog een en ander te doen is geweest. Zie o.a. Jan Brokken in: *De vergelding. Een dorp in tijden van oorlog.*

Volgens een lijst die na de oorlog door de Rotterdamse politie is opgesteld, werden in Rotterdam gedurende de periode van Dolle Dinsdag tot mei 1945 in totaal honderdzesenvijftig personen door de bezetter gefusilleerd. Boelstra maakt in zijn rapportage ook nog terloops melding van het feit dat gedurende die periode veertien Rotterdamse politiemannen zijn ondergedoken.

1.6 Het verzet

Evenals elders in Nederland begon ook in Rotterdam het verzet tegen de Duitse bezetter al spoedig nadat Nederland had gecapituleerd, zij het nog in beperkte vorm. In de daaropvolgende jaren groeiden de talrijke verzetsgroepen en hun activiteiten geleidelijk. Vooral na Dolle Dinsdag bereikte het verzet in het nog niet bevrijde gedeelte van Nederland zijn hoogtepunten. Dat gold ook voor de meedogenloze represailles van de gehate bezetter.

In grote lijnen zag de structuur van het verzet er na 1943 als volgt uit:

- Orde Dienst (O.D.); voornamelijk gericht op het verzamelen van inlichtingen
- Landelijke Knokploegen (L.K.P.); deze organisatie vormde het daadwerkelijk verzet
- Raad van Verzet (R.v.V.); het overkoepelend landelijk orgaan
- Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (L.O.)

Bij Koninklijk Besluit van 5 september 1944 werden uiteindelijk alle verzetsgroeperingen ondergebracht in één organisatie: de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.)

In Rotterdam waren in de periode 1943–1945 onder meer de volgende L.K.P.-ploegen actief:

- M. (Rob/Rien) van der Stoep, J.J.C. (Harro) Schouten en J.A. (Jos) de Groot
- P.T. (Evert) Stenstra, C. Bitter (K.P. Zuid), o.a. H. (Jilles) van Teylingen (Westland-Rotterdam)
- Trouw-K.P.: B.D. van Duin (Dries) en A. Hordijk (Rein)

De eenhoofdige leiding van de L.K.P. berustte aanvankelijk bij Samuel Esmeijer. Na Dolle Dinsdag ging de organisatie verder als HK-L.K.P. (Hoofdkwartier L.K.P. Rotterdam), met naast Esmeijer ook J.L. de Jonge en A.J. Pontier. In de volgende hoofdstukken komen enkele van deze ploegen uitvoeriger aan de orde.

Het totaal van de verzetsactiviteiten, die vooral na 1943 steeds groeiden, omvatte in grote lijnen overvallen op distributiekantoren en andere objecten, sabotagehandelingen, liquidaties van figuren die geacht werden een gevaar voor het verzet te zijn, spionage, bewapening (droppings vanuit Engeland), het verzamelen van strategisch belangrijke inlichtingen, en het drukken en verspreiden van illegale kranten.

1.7 De P.O.D.

Met het opsporen en aanhouden van zogenoemde collaborateurs (landverraders) was van februari 1945 (in bevrijd gebied) tot 1 maart 1946 de Politieke Opsporingsdienst (P.O.D.) belast. Dat gebeurde onder het oppertoezicht van het zogenoemde Militair Gezag (M.G.). De Rotterdamse tak van deze dienst was als zodanig actief vanaf 24 mei 1945.

In Rotterdam was weliswaar een lid van het Openbaar Ministerie, mr. H.W. van Doorn, hoofd van de P.O.D., maar hij was daarbij rechtstreeks ondergeschikt aan de District Militair Commissaris Zuid-Holland van het Militair Gezag.

In maart 1946 werd de P.O.D. opgeheven en werden de taken overgenomen door de justitie. De daadwerkelijke uitvoering berustte vanaf dat moment bij een politieorganisatie aangeduid als Politieke Recherche Afdeling (P.R.A.). Die dienst werd op 1 maart 1948 opgeheven.

Bij de P.O.D. waren behalve reguliere politieambtenaren (chefs) voornamelijk veel ex-verzetsstrijders werkzaam. Dat dit niet direct overall een gelukkige gang van zaken heeft opgeleverd, is niet zo verwonderlijk. Afgezien van andere oorzaken hadden deze ex-verzetsstrijders namelijk nauwelijks of geen politie-ervaring. Zo verzuchtte bijvoorbeeld de officier van justitie tijdens de behandeling van een

strafzaak met de nodige vraagtekens, die door de P.O.D. Rotterdam voor de Amsterdamse rechtbank opgevoerd was, dat een en ander een gevolg was van het feit 'dat politiezaken in die dagen in handen waren van onbekwame mannen, met een strafrechtelijk verleden. Thans zijn we daar gelukkig van verlost.'